

Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Συγγραφέας: E.P. Thompson

Έτος: 1963

Αυτό το βιβλίο έχει έναν 'άχαρο' τίτλο, ο οποίος, όμως, εξυπηρετεί τον σκοπό του. Κατασκευή, διότι είναι μια μελέτη σε εξέλιξη, η οποία οφείλει πολλά και στους τρόπους δράσης και στις επιρροές. Η εργατική τάξη δεν ανέτειλλε σαν τον ήλιο σε καθορισμένο χρόνο. Ήταν παρούσα στην κατασκευή της.

Η τάξη, αντί των τάξεων, για λόγους οι οποίοι είναι ένας από τους στόχους αυτού του βιβλίου να εξετάσει. Υπάρχει, φυσικά, μια διαφορά. Οι 'εργατικές τάξεις' είναι ένας περιγραφικός όρος, ο οποίος υπεκφεύγει τόσο όσο και καθορίζει. Δένει χαλαρά μια δέσμη διακριτικών φαινομένων. Υπήρχαν ράφτες εδώ, υφάντρες εκεί, και όλοι μαζί συνέθεσαν την εργατική τάξη.

Με τον όρο τάξη, κατανοώ ένα ιστορικό φαινόμενο που ενώνει ανόμοια και φαινομενικά ασύνδετα γεγονότα, τόσο σαν πρώτη ύλη εμπειρίας όσο και συνείδησης. Δίνω έμφαση στο ότι είναι ένα ιστορικό φαινόμενο. Δεν θεωρώ την τάξη σαν μια 'δομή', ούτε σαν μια κατηγορία, αλλά σαν κάτι που στην ουσία συμβαίνει (και που μπορεί να δειχθεί ότι συνέβη στο παρελθόν) στις ανθρώπινες σχέσεις.

Επιπλέον, η αντίληψη της τάξης συνεπάγεται της αντίληψης μιας ιστορικής σχέσης. Σαν οποιαδήποτε σχέση, είναι μια ευχέρεια που υπεκφεύγει της ανάλυσης αν προσπαθήσουμε να την θεωρήσουμε λήξασα σε κάποια χρονική στιγμή για να κάνουμε την ανατομία της δομής της. Ακόμα και ο πιο καλοπλεγμένος κοινωνιολογικός ιστός δεν μπορεί να μας δώσει ένα καθαρό δείγμα τάξης, πόσο μάλλον να μας δώσει δείγμα σεβασμού ή αγάπης. Η σχέση πρέπει πάντα να ενσωματώνεται σε πραγματικούς ανθρώπους και σε πραγματικά πλαίσια. Ούτε μπορούμε να έχουμε δύο διαφορετικές τάξεις, ανεξάρτητη η μία από την άλλη και μετά να επιβάλλουμε μια σχέση μεταξύ τους. Δεν μπορούμε να έχουμε αγάπη χωρίς εραστές, ούτε σεβασμό χωρίς τσιφλικάδες και εργάτες. Και η τάξη δημιουργείται όταν κάποιοι άνθρωποι, σαν αποτέλεσμα κοινών εμπειριών

(εξ' αίματος ή εξ' αγχιστείας) αισθάνονται και εκφράζουν την ταυτότητα των ενδιαφερόντων τους μεταξύ τους όσο και ενάντια άλλων ανθρώπων, των οποίων τα ενδιαφέροντα είναι διαφορετικά ή συγκρούονται με τα δικά τους. Η ταξική εμπειρία καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις παραγωγικές σχέσεις μέσα στις οποίες γεννιούνται οι άνθρωποι – ή ενσωματώνονται ακούσια. Η ταξική συνείδηση είναι ο τρόπος με τον οποίο πολιτισμικοί όροι χειρίζονται αυτές τις εμπειρίες: η ενσωμάτωση σε παραδόσεις, συστήματα αξιών, ιδέες, και θεσμικά σχήματα. Αν η εμπειρία εμφανίζεται ως προκαθορισμένη, η ταξική συνείδηση δεν είναι. Μπορούμε να δούμε τη λογική στις αντιδράσεις παρόμοιων επαγγελματικών ομάδων που υφίστανται παρόμοιες εμπειρίες, αλλά δεν μπορούμε να προδιαγράψουμε κανένα νόμο. Η ταξική συνείδηση προκύπτει κατά τον ίδιο τρόπο σε διαφορετικούς χρόνους και τόπους, αλλά ποτέ με τα ίδια μέσα.

Υπάρχει σήμερα ένας έντονος πειρασμός να θεωρούμε την τάξη σαν πράγμα. Δεν εννοούσε αυτό ο Μαρξ στα ιστορικά του γραπτά, παρόλα αυτά όμως, αυτό το λάθος φθείρει πολύ τη μετέπειτα 'Μαρξιστική' γραφή. 'Αυτό', η εργατική τάξη, θεωρείται ότι έχει πραγματική υπόσταση, η οποία μπορεί να καθοριστεί σχεδόν με μαθηματικό τρόπο – τόσοι πολλοί άνθρωποι που βρίσκονται σε μια συγκεκριμένη σχέση με τα μέσα παραγωγής. Αν το θεωρήσουμε αυτό δεδομένο, καθίσταται δυνατό να συνάγουμε την ταξική συνείδηση που θα έπρεπε 'αυτό' να έχει (αλλά σπανίως έχει) αν 'αυτό' είχε πλήρη επίγνωση της θέσης του και των πραγματικών ενδιαφερόντων του. Υπάρχει μια πολιτισμική υπερδομή, μέσω της οποίας αναδύεται αυτή η αναγνώριση με αναποτελεσματικούς τρόπους. Αυτοί τα πολιτισμικά 'κενά' και οι διαστρεβλώσεις είναι ένας μεγάλος μπελάς που διευκολύνει στο να πάνε τα πράγματα σε μια θεωρία υποκατάστασης: το κόμμα, η σχέση/οι αποσχιθέντες, ή ο θεωρητικός, τα οποία αποκαλύπτουν την ταξική συνείδηση όχι ως έχει, αλλά ως θα'πρεπε να έχει.

Αλλά παρόμοιο λάθος διαπράττεται καθημερινά και από την άλλη πλευρά του ιδεολογικού διαχωρισμού. Το οποίο, κατά κάποιο τρόπο, είναι άκρως αρνητικό. Αφού η χονδροειδής αντίληψη της τάξης που αποδίδεται στον Μαρξ μπορεί να διαστρεβλωθεί άνευ δυσκολίας, υποθέτουν ότι οποιαδήποτε αντίληψη περί τάξης είναι μια υποτιμητικά θεωρητική

κατασκευή, επιβεβλημένη από τα γεγονότα. Αρνούνται ότι η τάξη έχει υπάρξει ευθύς εξ'αρχής. Κατά άλλον τρόπο, και κατά μια περιέργη αντιστροφή, είναι δυνατό να περάσουμε από μια δυναμική σε μια στατική άποψη της τάξης. 'Αυτό' – η εργατική τάξη – υπάρχει, και μπορεί να καθοριστεί με κάποια ακρίβεια σαν εξάρτημα της κοινωνικής δομής. Η ταξική συνείδηση, όμως, είναι ένα κακό πράγμα, που εφευρέθηκε από τους διανοούμενους, μιας και ο,τιδήποτε ταραίζει την αρμονική συνύπαρξη των ομάδων που εκτελούν διαφορετικούς 'κοινωνικούς ρόλους' (κάτι που επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη) πρέπει να καταδικάζεται ως 'αδικαιολόγητο σύμπτωμα διαταραχής' [1] Το πρόβλημα είναι να καθορίσουμε πως μπορεί να χαλιναγωγηθεί 'αυτό' ώστε να αποδεχτεί τον κοινωνικό του ρόλο, και πως μπορεί να γίνει 'διαχείριση' και 'διοχέτευση' των παραπόνων του.

Αν θυμόμαστε ότι η τάξη είναι μια σχέση, και όχι ένα πράγμα, δεν μπορούμε να σκεφτόμαστε κατ' αυτόν τον τρόπο. 'Αυτό' δεν υφίσταται, ούτε έχει ιδανικό ενδιαφέρον ή συνείδηση, ούτε ξαπλώνει στο κρεβάτι του Προκρούστη. Ούτε μπορούμε να αντιστρέφουμε τα γεγονότα, όπως έχει κάνει μια αυθεντία, ο οποίος (σε μια μελέτη περί τάξης τόσο μανιωδώς κολλημένης στη μεθοδολογία, που αποκλείει την διερεύνηση έστω και μιας πραγματικής ταξικής κατάστασης σε ένα πραγματικό ιστορικό πλαίσιο) μας πληροφορεί ότι:

Οι τάξεις βασίζονται στις διαφορές της κεκτημένης εξουσίας σε σχέση με συγκεκριμένες θέσεις, δηλαδή στη δομή των κοινωνικών ρόλων σε σχέση με τις προσδοκίες της εξουσίας... Ένα άτομο γίνεται μέλος μιας τάξης παίζοντας τον κοινωνικό ρόλο που ανταποκρίνεται στην άποψη της εξουσίας...Ανήκει σε μια τάξη διότι καταλαμβάνει μια θέση σε έναν κοινωνικό οργανισμό· δηλαδή, η ιδιότητα μέλους μιας τάξης απορρέει από την θητεία σε κοινωνικό ρόλο. [2]

Το ερώτημα, φυσικά, είναι πως το άτομο βρέθηκε σε αυτό τον 'κοινωνικό ρόλο', και πως ο συγκεκριμένος κοινωνικός οργανισμός (με τα ιδιοκτησιακά του δικαιώματα και την εξουσιαστική δομή) βρέθηκε εκεί. Και αυτά είναι ιστορικά ερωτήματα. Αν σταματήσουμε την ιστορία σε ένα δεδομένο σημείο, τότε δεν υπάρχουν τάξεις αλλά μια πληθώρα ατόμων με μια πληθώρα εμπειριών. Αλλά αν παρατηρήσουμε αυτούς τους ανθρώπους σε μια επαρκή περίοδο κοινωνικών αλλαγών, παρατηρούμε τα μοντέλα

στις σχέσεις τους, στις ιδέες τους, και στους θεσμούς τους. Η τάξη ορίζεται από τους ανθρώπους, όπως οί ίδιοι βιώνουν την ιστορία τους, και τελικά, αυτός είναι και ο μοναδικός ορισμός της.

Μπορεί να έχω δείξει ανεπαρκή κατανόηση των μεθολογικών σκέψεων συγκεκριμένων κοινωνιολόγων, παρόλα αυτά ελπίζω αυτό το βιβλίο να θεωρηθεί μια συνεισφορά στην κατανόηση της τάξης. Διότι είμαι πεπεισμένος ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την τάξη αν δεν την δούμε σαν κοινωνικό και πολιτισμικό σχήμα, που προκύπτει από διαδικασίες οι οποίες μπορούν να μελετηθούν μόνον στην πορεία τους και σε βάθος χρόνου μιας ιστορικής περιόδου. Αυτό το βιβλίο μπορεί να θεωρηθεί μια βιογραφία της Αγγλικής εργατικής τάξης από την εφηβεία της μέχρι την πρώιμη άνδρωση της. Στα χρόνια μεταξύ του 1780 και του 1832, οι περισσότεροι Άγγλοι αισθάνθηκαν ότι είχαν μια ταυτότητα ενδιαφερόντων ως προς εαυτούς, αλλά και ενάντια στους κυβερνώντες και εργοδότες τους. Η άρχουσα τάξη συγχρόνως ήταν άκρως διαιρημένη, και στην ουσία κέρδιζε τη συνοχή της λόγω του ότι επίλυε (ή υποβάθμιζε) συγκεκριμένες εσωτερικές ρήξεις υπό το βάρος μιας εξεγειρόμενης εργατικής τάξης. Ως εκ τούτου η παρουσία της εργατικής τάξης ήταν το 1832 ο πιο σημαντικός παράγοντας στη Βρετανική πολιτική ζωή.

Το βιβλίο είναι γραμμένο κατ'αυτόν τον τρόπο. Στο πρώτο μέρος εξετάζω τις συνεχιζόμενες λαϊκές παραδόσεις του 18^{ου} αιώνα που επηρρέασαν την κρίσιμη εξέγερση των Ιακωβίνων στην δεκαετία του 1790. Στο δεύτερο μέρος περνάω από υποκειμενικές σε αντικειμενικές επιρροές – των εμπειριών ομάδων εργατών κατά την Βιομηχανική Επανάσταση, οι οποίες φαίνονται στα μάτια μου να έχουν ιδιαίτερη σημασία. Επίσης κάνω μια προσπάθεια να εκτιμήσω τον χαρακτήρα της νέας βιομηχανικής εργασιακής πειθαρχίας, και τη σχέση επιρροής της με την εκκλησία των Μεθοδιστών. Στο τρίτο μέρος καταπιάνομαι με την ιστορία των πληβείων Ριζοσπαστών και την μεταφέρω μέσω του Λουδδισμού στην ηρωϊκή εποχή προς το τέλος των πολέμων του Ναπολέοντα. Τελικά αναπτύσσω μερικές απόψεις της πολιτικής θεωρίας και της ταξικής συνείδησης των δεκαετιών του 1820 και 1830.

Είναι μάλλον μια συστάδα μελετών πάνω σε σχετικά θέματα παρά μια συναπτή αφήγηση. Στην επιλογή αυτών των θεμάτων γνώριζα πολύ καλά ότι, ανά τακτά διαστήματα, έγραφα ενάντια της βαρύτητας της εκάστοτε

επικρατούσης αντίληψης. Υπάρχει η επικρατούσα αντίληψη του Φάμπιαν, κατά την οποία η μεγάλη πλειοψηφία των εργατών θεωρείται ως το παθητικό θύμα του οικονομικού φιλελευθερισμού, με εξαίρεση ελαχίστων διορατικών οργανωτών (ιδιαίτερα του Φράνσις Πλέις). Υπάρχει η επικρατούσα αντίληψη των εμπειρικών οικονομολόγων-ιστορικών, κατά την οποία οι εργαζόμενοι θεωρούνται ως το εργατικό δυναμικό, οι μέτοικοι, ή τα δεδομένα για στατιστική χρήση. Υπάρχει η επικρατούσα αντίληψη της 'Προόδου των Προσκυνητών', περίοδος που ψάχνει απεγνωσμένα προδρόμους - πρωτοπόρους του Κράτους Πρόνοιας, προγόνους της Σοσιαλιστικής Κοινοπολιτείας, ή (πιο πρόσφατα) πρώιμα δείγματα των ορθολογικών βιομηχανικών σχέσεων. Κάθε μια από αυτές τις αντιλήψεις έχει την δικιά της αξία. Όλες έχουν συνδράμει στη γνώση μας. Η ένσταση μου με τις δύο πρώτες είναι ότι έχουν την τάση να επισκιάζουν τους τρόπους δράσης των εργατών, στο βαθμό που αυτοί συνέβαλαν, με συνειδητές προσπάθειες, στο γράψιμο της ιστορίας. Η ένσταση μου με την τρίτη αντίληψη είναι ότι διαβάζει την ιστορία υπό τω φως μετέπειτα εμμονών, και όχι με το πώς πραγματικά συνέβη. Μόνο οι επιτυχημένοι (με την έννοια εκείνων των οποίων οι επιδιώξεις προέβλεπαν μετέπειτα εξέλιξη) αναφέρονται. Τα αδιέξοδα, οι χαμένοι στόχοι, και οι αποτυχημένοι λησμονούνται.

Ψάχνω να διασώσω τον φτωχό πλέχτη κάλτσας, τον Λουδδίτη που έφαγε τα μούτρα του, τον 'απαρχαιωμένο' υφαντή, τον 'Ουτοπιστή' τεχνίτη, ακόμα και τον παραπλανημένο οπαδό της Τζοάννα Σάουθοκ, από την τεράστια υπεροψία των επόμενων γενεών. Οι τέχνες τους και οι παραδόσεις τους μπορεί να πεθαίνουν. Η εχθρότητα τους για την νέα βιομηχανοποίηση μπορεί να φαίνεται οπισθοδρομική. Τα κολεκτιβίστικα ιδανικά τους μπορεί να ήταν στη σφαίρα της φαντασίας. Οι εξεγερσιακές τους συνομωσίες απερίσκεπτες. Αλλά δεν παύουν να έχουν βιώσει αυτούς τους καιρούς των έντονων κοινωνικών ταραχών, ενώ εμείς όχι. Οι επιδιώξεις τους ήταν ισάξιες των εμπειριών τους· και αν υπήρξαν τα θύματα της ιστορίας, παραμένουν θύματα, καταδικασμένα από την ίδια τους τη ζωή.

Δεν θα πρέπει το μοναδικό μας κριτήριο να είναι το κατά πόσον ή όχι οι πράξεις ενός ανθρώπου δικαιολογούνται σε σχέση με τις συνέπειες τους. Εξάλλου, δεν είμαστε και οι ίδιοι στο τέλος της κοινωνικής μας εξέλιξης.

Σε κάποιους από τους χαμένους στόχους των ανθρώπων της Βιομηχανικής Επανάστασης μπορεί να ανακαλύψουμε βαθύτερη γνώση των κοινωνικών κακών που δεν έχουν θεραπευθεί ακόμα. Επιπλέον, αυτή η περίοδος προκαλεί την προσοχή για δύο ακόμα λόγους. Πρώτον, ήταν περίοδος κατά την οποία το κίνημα των πληβείων έδωσε μια ιδιαίτερα μεγάλη έμφαση στις αξίες ισοτιμίας και δημοκρατίας. Παρόλο που συχνά καυχιόμαστε για το δημοκρατικό τρόπο της ζωής μας, τα γεγονότα αυτών των κρίσιμων χρόνων πολύ συχνά ξεχνιούνται ή συκοφαντούνται. Δεύτερον, το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου ακόμα και σήμερα υφίσταται τα προβλήματα της βιομηχανοποίησης και του σχηματισμού δημοκρατικών θεσμών, προβλήματα ανάλογα, κατά πολλούς τρόπους, των εμπειριών μας κατά τη Βιομηχανική Επανάσταση. Στόχοι που χάθηκαν στην Αγγλία μπορεί στην Ασία ή την Αφρική, εν δυνάμει να επιτευχθούν.

Για το τέλος, ένα απολογητικό σημείωμα για τους Σκωτσέζους και Ουαλούς αναγνώστες. Έχω παραμελήσει τις ιστορίες τους όχι από σωβινισμό, αλλά από σεβασμό. Και αυτό διότι, επειδή η τάξη είναι τόσο πολιτισμικό όσο και οικονομικό σχήμα, υπήρξα προσεκτικός στο να γενικεύσω πέραν της Αγγλικής εμπειρίας. (Έχω εξετάσει τους Ιρλανδούς και όχι την Ιρλανδία, αλλά σαν μετοίκους της Αγγλίας.) Η Σκωτσέζικη ιστορία ειδικότερα, είναι σχεδόν τόσο δραματική και μαρτυρική όσο και η δική μας. Η εξέγερση των Ιακωβίνων της Σκωτίας ήταν πιο έντονη και πιο ηρωϊκή. Αλλά η Σκωτσέζικη ιστορία είναι αισθητά διαφορετική. Ο Καλβινισμός δεν ήταν το ίδιο πράγμα με τον Μεθοδισμό, παρότι είναι δύσκολο να πούμε ποιος ήταν χειρότερος στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Δεν είχαμε χωρικούς στην Αγγλία που μπορούν να συγκριθούν με τους βουνίσιους μετοίκους της Σκωτίας. Και η λαϊκή κουλτούρα ήταν πολύ διαφορετική. Μπορούμε, τουλάχιστον μέχρι τη δεκαετία του 1820, να θεωρήσουμε τις Αγγλικές και τις Σκωτσέζικες εμπειρίες ως διαφορετικές, μια που οι μεταξύ τους εμπορικές και πολιτικές διασυνδέσεις ήταν προσωρινές και ανώριμες.

Το βιβλίο γράφτηκε στο Γιόρκσιρ και επηρεάζεται μερικές φορές από πηγές του Γουέστ Ράιντινγκ. Χρωστώ ευγνωμοσύνη στο Πανεπιστήμιο του Λήντς και στον καθηγητή Σ. Τζ. Ρέιμπολντ που μου έδωσε τη δυνατότητα, λίγα χρόνια πριν, να αρχίσω την έρευνα που οδήγησε σε

αυτό το βιβλίο· στους καταπιστευματοδόχους/διαχειριστές της Λίβερχαλμ για την υποτροφία Ανώτατης Έρευνας, η οποία μου έδωσε τη δυνατότητα να τελειώσω αυτό το βιβλίο. Επίσης έμαθα πάμπολλα πράγματα από τα σεμινάρια των ομάδων φοιτητών, με τους οποίους έχω συζητήσει πολλά από τα θέματα που πραγματεύομαι εδώ. Ευχαριστώ επίσης τις αρχές που μου επέτρεψαν να παραθέσω αυτούσια αποσπάσματα από χειρόγραφα και πηγές με πνευματικά δικαιώματα: συγκεκριμένες ευχαριστίες θα βρείτε στο τέλος του τόμου. Πρέπει ακόμα να ευχαριστήσω και άλλους πολλούς. Τον κ. Κρίστοφερ Χιλ, τον καθηγητή Άσα Μπρίγκς, και τον κ. Τζον Σάβιλ που κατέκριναν μέρη αυτού του βιβλίου στα προσχέδια, παρότι δεν είναι επ' ουδενί λόγω υπεύθυνοι για τις κρίσεις μου. Ο κ. Ρ. Τζ. Χάρις επέδειξε μέγιστη υπομονή ως επιμελητής, όταν το βιβλίο υπερέβη κατά πολύ τα όρια για τη σειρά που το προόριζαν στην αρχή. Οι κ. κ. Πέρι Άντερσον, Ντένις Μπατ, Ρίτσαρντ Κομπ, Χένρι Κόλινς, Ντέρικ Κρόσλι, Τιμ Ένραϊτ, Δόκτωρ Ε. Π. Χένοκ, Ρεξ Ράσελ, Δόκτωρ Τζον Ρεξ, Δόκτωρ Ε. Σιγκσορθ, και Η. Ο .Ε. Σουίφτ, με βοήθησαν σε διάφορα σημεία. Πρέπει επίσης να ευχαριστήσω την κ. Ντόροθι Τόμσον, μία ιστορικό της οποίας τυγχάνω να είμαι σύζυγος. Κάθε κεφάλαιο έχει συζητηθεί μαζί της και έχω δανειστεί όχι μόνο τις ιδέες της αλλά και υλικό από τις σημειώσεις της. Η σύμπραξη της βρίσκεται όχι σε κάτι συγκεκριμένο, αλλά στον τρόπο με τον οποίο εξετάζεται το όλο πρόβλημα.

Χάλιφαξ, Αύγουστος του 1963

[1] Ένα παράδειγμα αυτής της προσέγγισης, που καλύπτει την περίοδο αυτού του βιβλίου, μπορεί να βρεθεί στη δουλειά ενός συναδέλφου του καθηγητή Τάλκοτ Πάρσονς: Ν. Τζ. Σμέλσερ, Κοινωνική Αλλαγή στην Βιομηχανική Επανάσταση (1959).

[2] Ρ. Ντάρεντορφ, Τάξη και Ταξική Διαμάχη στη Βιομηχανική Κοινωνία (1959), σελ. 148-9.